

eul_wid: okg-dr

Πλούταρχος ὁ Χαιρωνεύς · Plutarch of Chaeronea

On Inactivity

Περὶ ἀπογησίας

Period: Ῥωμαϊκή Roman
Dialect: Ἀττικίζουσα Atticizing
Domain: Φιλοσοφία Philosophy
Format: Διάλογος Dialogue
Affiliation: Platonist

452 F ΠΕΡΙ ΑΟΡΓΗΣΙΑΣ

453 C ΣΥΛ Καλῶς μοι δοκοῦσιν, ὦ Φουνδάνε, ποιεῖν οἱ ζωγράφοι διὰ χρόνου τὰ ἔργα πρὶν ἢ συντελεῖν ἐπισκοποῦντες· ὅτι τὴν ὄψιν αὐτῶν ἀφιστάντες τῇ πολλάκις κρίσει ποιοῦσι καινὴν καὶ μᾶλλον ἀπτομένην τῆς παρὰ μικρὸν διαφορᾶς, ἣν ἀποκρύπτει τὸ συνεχές καὶ τὸ σύνθηδες. ἐπεὶ τοίνυν οὐκ ἔστιν αὐτὸν αὐτῷ διὰ χρόνου προσελθεῖν χωρὶς γενόμενον καὶ διαστήσαντα τῆς συνεχείας τὴν αἴσθησιν, ἀλλὰ τοῦτ' ἐστὶ τὸ μάλιστα ποιοῦν ἕκαστον αὐτοῦ φαυλότερον κριτὴν ἢ ἐτέρων, δεύτερον ἂν εἴη τὸ τοὺς φίλους ἐφορᾶν διὰ χρόνου καὶ παρέχειν ὁμοίως ἐκείνοις ἑαυτόν, οὐκ εἰ γέρων γέγονε ταχὺ καὶ τὸ σῶμα βέλτιον ἢ χειρὸν ἔσχηκεν, ἀλλὰ τὸν τρόπον καὶ τὸ ἦθος ἐπισκοπεῖν, εἴ τι χρηστὸν ὁ χρόνος προστέθεικεν ἢ τῶν φαύλων ἀφῆρηκεν. ἐγὼ γοῦν ἐνιαυτῷ μὲν ἀφιγμένος εἰς Ῥώμην δευτέρῳ, συνὼν δέ σοι μῆνα τουτονὶ πέμπτον τὸ μὲν ἐξ ὑπαρχόντων δι' εὐφυΐαν ἀγαθῶν ἐπίδοσιν γεγονέναι τοσαύτην καὶ αὐξήσιν οὐ πάνυ θαυμαστὸν ἡγοῦμαι, τὸ δὲ σφοδρὸν ἐκεῖνο καὶ διάπυρον πρὸς ὀργὴν ὀρῶντί μοι πρᾶον οὕτως καὶ χειρόηδες τῷ λογισμῷ γεγεννημένον ἐπέρχεται πρὸς τὸν θυμὸν εἰπεῖν (X 373) 'ὦ πόποι, ἦ μάλα δὴ μαλακώτερος· αὕτη δ' ἡ μαλακότης οὐκ ἀργίαν οὐδ' ἔκλυσιν, ἀλλ' ὥσπερ ἡ κατειργασμένη γῆ λειότητα καὶ βάθος ἐνεργὸν ἐπὶ τὰς πράξεις ἔσχηκεν ἀντὶ τῆς φορᾶς ἐκείνης καὶ τῆς ὀξύτητος, διὸ καὶ δῆλόν ἐστιν οὐ παρακμὴ τινι δι' ἡλικίαν τὸ θυμοειδὲς οὐδ' αὐτομάτως ἀπομαρινόμενον, ἀλλ' ὑπὸ λόγων τινῶν χρηστῶν θεραπευόμενον. καίτοι (τὸ γὰρ ἀληθὲς εἰρήσεται πρὸς σέ) ταῦθ' ἡμῖν Ἔρωσ ὁ ἐταῖρος ἀπαγγέλλων ὑποπτος ἦν τὰ μὴ προσόντα πρέποντα δὲ προσεῖναι τοῖς καλοῖς κάγαθοις δι' εὐνοίαν ἐπιμαρτυρεῖν, καίπερ, ὡς οἴσθα, οὐδαμῇ πιθανὸς ὢν τῷ πρὸς χάριν ὑφίεσθαι τοῦ δοκοῦντος. ἀλλὰ νῦν ἐκεῖνός τε τῶν ψευδομαρτυριῶν ἀφεῖται, καὶ σύ, τῆς ὁδοιπορίας σχολὴν διδούσης, ὥσπερ ἰατροῖαν τινὰ σεαυτοῦ δίελθ' ἡμῖν, ἢ χρησάμενος οὕτως εὐήνιον καὶ ἀπαλὸν καὶ τῷ λόγῳ πρᾶον καὶ ὑπήκοον ἐποιήσω τὸν θυμόν.

453 D ΦΟΥΝΔ Εἴτ' οὐ σκοπεῖς, ὦ προθυμότατε Σύλλα, μὴ καὶ αὐτὸς εὐνοία καὶ φιλία τῇ πρὸς ἡμᾶς παρορᾶς τι τῶν ἡμετέρων; Ἐρωτὶ μὲν γὰρ οὐδ' αὐτῷ πολλάκις ἔχοντι κατὰ χώραν ἐν τῇ Ὀμηρικῇ πείσῃ (υ 23) μένοντα τὸν θυμόν, ἀλλὰ τραχύτερον ὑπὸ μισοπονηρίας εἰκὸς ἐστὶ πραοτέρους ἡμᾶς φανῆναι, καθάπερ ἐν διαγραμμάτων μεταβολαῖς νῆταί τινες πρὸς ἐτέρας νήτας τάξιν ὑπάτων λαμβάνουσιν.

453 D ΣΥΛ Οὐδέτερά τούτων ἔστιν, ὧ Φουνδάνε· ποίει δ' ὡς λέγω, χαριζόμενος ἡμῖν.

464 D ΦΟΥΝΔ Καὶ μὴν ὦν γε μεμνήμεθα Μουσωνίου (fr. 36) καλῶν ἔν ἐστιν, ὧ Σύλλα, τὸ δεῖν αἰεὶ
θεραπευομένους βιοῦν τοὺς σῶζεσθαι μέλλοντας. οὐ γὰρ ὡς ἐλλέβορον, οἶμαι, δεῖ
θεραπεύσαντα συνεκφέρεσθαι τῷ νοσήματι τὸν λόγον, ἀλλ' ἐμμένοντα τῇ ψυχῇ συνέχειν τὰς
κρίσεις καὶ φυλάσσειν. φαρμάκοις γὰρ οὐκ ἔοικεν ἀλλὰ σιτίοις ὑγιεινοῖς ἢ δύναμις αὐτοῦ, μετ'
εὐτονίας ἔξιν ἐμποιοῦσα χρηστὴν οἷς ἂν γένηται συνήθης· αἱ δὲ πρὸς ἀκμάζοντα τὰ πάθη καὶ
οἰδοῦντα παραινέσεις καὶ νουθεσίαι σχολῇ μὲν ἀνύτουσι καὶ μόλις, οὐδενὶ δὲ τῶν ὁσφραντῶν
διαφέρουσιν, ἃ τοὺς ἐπιληπτικούς ἐγείροντα πίπτοντας οὐκ ἀπαλλάττει τοῦ νοσήματος. ὅμως
δὲ τὰ μὲν ἄλλα καὶ παρ' ὄν ἀκμάζει καιρὸν ἀμωσγέπως ὑπεῖκει καὶ παρίησι βοηθοῦντα λόγον
ἔξωθεν εἰς τὴν ψυχὴν, ὁ δὲ θυμὸς οὐχ ἦ φησιν ὁ Μελάνθιος (Tr. fr. p. 760) 'τὰ δεινὰ πράσσει τὰς
φρένας μετοικίσας,' ἀλλ' ἐξοικίσας τελείως καὶ ἀποκλείσας, ὥσπερ οἱ συνεμπιπράντες ἑαυτοὺς
ταῖς οἰκίαις, πάντα ταραχῆς καὶ καπνοῦ καὶ ψόφου μεστὰ ποιεῖ τὰ ἐντός, ὥστε μήτ' ἰδεῖν μήτ'
ἀκοῦσαι τῶν ὠφελούντων. διὸ μᾶλλον ἐν πελάγει καὶ χειμῶνι ναὺς ἔρημος ἀναλήψεται
κυβερνήτην ἔξωθεν ἢ προσδέξεται λόγον ἀλλότριον ἄνθρωπος ἐν θυμῷ καὶ ὀργῇ σαλεύων, ἂν
μὴ παρεσκευασμένον ἔχη τὸν οἰκεῖον λογισμὸν. ἀλλ' ὥσπερ οἱ πολιορκίαν προσδεχόμενοι
συνάγουσι καὶ παρατίθενται τὰ χρήσιμα τὰς ἔξωθεν ἐλπίδας ἀπεγνωκότες, οὕτω μάλιστα δεῖ τὰ
πρὸς τὸν θυμὸν βοηθήματα πόρρωθεν λαμβάνοντας ἐκ φιλοσοφίας κατακομίζειν εἰς τὴν
ψυχὴν, ὥς, ὅταν ὁ τῆς χρείας ἀφίκηται καιρὸς, μὴ ῥαδίως παρεισάγειν δυνησομένους. οὐδὲ γὰρ
ἀκούει τῶν ἐκτός ἡ ψυχὴ διὰ τὸν θόρυβον, ἔαν μὴ καθάπερ κελευστὴν ἔνδοθεν ἔχη τὸν αὐτῆς
λόγον ὁξέως δεχόμενον καὶ συνιέντα τῶν παραγγελλομένων ἕκαστον· ἀκούσασα δὲ τῶν μὲν
ἡρέμα καὶ πρᾶως λεγομένων καταφρονεῖ, πρὸς δὲ τοὺς ἐνισταμένους τραχύτερον ἐρεθίζεται.
καὶ γὰρ ὑπερήφανος καὶ αὐθάδης καὶ ὅλως ὑφ' ἑτέρου δυσκίνητος ὁ θυμὸς ὦν ὥσπερ ὄχυρὰ
τυραννὶς ἐξ ἑαυτῆς ἔχειν ὀφείλει σύνοικον καὶ συγγενὲς τὸ καταλῶν. Ἡ μὲν οὖν συνέχεια τῆς
ὀργῆς καὶ τὸ προσκρούειν πολλάκις ἔξιν ἐμποιεῖ πονηρὰν τῇ ψυχῇ, ἣν ὀργιλότητα καλοῦσιν,
εἰς ἀκραχολίαν καὶ πικρίαν καὶ δυσκολίαν τελευτῶσαν, ὅταν ἐλκώδης καὶ μικρόλυπος ὁ θυμὸς
γένηται καὶ φιλαίτιος ὑπὸ τῶν τυχόντων ὡς σίδηρος ἀσθενὴς καὶ λεπτὸς ἀναχαρασσόμενος, ἢ
δὲ παραχρῆμα ταῖς ὀργαῖς ἐνισταμένη καὶ πιέζουσα κρίσις οὐ τὸ παρὸν ἰᾶται μόνον, ἀλλὰ καὶ
πρὸς τὸ λοιπὸν εὐτονὸν ποιεῖ καὶ δυσπαθῇ τὴν ψυχὴν. ἐμοὶ γοῦν συνέβη δις ἢ τρίς ἐνστάντι
πρὸς ὀργὴν τὸ τῶν Θηβαίων παθεῖν, οἱ τὸ πρῶτον ὡσάμενοι Λακεδαιμονίους ἀηττήτους εἶναι
δοκοῦντας οὐδεμίαν ὕστερον ἡττήθησαν ὑπ' αὐτῶν μάχην· φρόνημα γὰρ ἔσχον ὡς κρατεῖν ἔστι
τῷ λογισμῷ. ἑώρων δ' οὐ μόνον ψυχροῦ κατασκεδαννυμένου λήγουσαν ὀργὴν ὡς Ἀριστοτέλης
ἰστόρησεν, ἀλλὰ καὶ φόβου προσαχθέντος ἀποσβεννυμένην· καὶ νῆ Δία χαρᾶς ἐπιγενομένης
ἄφνω καθ' Ὁμηρον 'ἰάνθη' (Ψ 598. 600 al.) καὶ διεχύθη πολλοῖς ὁ θυμός. ὥστε μοι παρίστατο
μὴ παντελῶς ἀβοήθητον εἶναι τοῖς γε βουλομένοις τὸ πάθος. Οὐδὲ γὰρ ἀρχὰς ἔχει μεγάλας αἰεὶ
καὶ ἰσχυράς, ἀλλὰ καὶ σκῶμμα καὶ παιδιὰ καὶ τὸ γελάσαι τινὰ καὶ τὸ διανεῦσαι καὶ πολλὰ
τοιαῦτα πολλοὺς εἰς ὀργὴν καθίστησιν, ὥσπερ ἡ Ἑλένη τὴν ἀδελφιδὴν προσαγορεύσασα
(Eurip. Or. 72) 'παρθένε μακρὸν δὴ μῆκος Ἥλέκτρα χρόνου' παρῶξυνεν εἰπεῖν (ib. 99) 'ὁψέ γε
φρονεῖς εὔ, τότε λιποῦς' αἰσchrῶς δόμους· καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ὁ Καλλισθένης εἰπὼν τῆς
μεγάλης κύλικος περιφερομένης 'οὐ βούλομαι πιῶν Ἀλεξάνδρου Ἀσκληπιοῦ δεῖσθαι.' καθάπερ
οὖν τὴν φλόγα θριξὶ λαγῶαις ἀναπτομένην καὶ θρυαλλίσαι καὶ συρφετῷ ῥάδιόν ἐστιν ἐπισχεῖν,
ἔαν δ' ἐπιλάβηται τῶν στερεῶν καὶ βάθος ἐχόντων, ταχὺ διέφθειρε καὶ συνεῖλεν 'ὑψηλὸν
ἡβήσασα τεκτόνων πόνον' ὡς φησιν Αἰσχύλος (fr. 357), οὕτως ὁ τῷ θυμῷ προσέχων ἐν ἀρχῇ
καὶ κατὰ μικρὸν ἔκ τινος λαλιᾶς καὶ βωμολοχίας συρφετώδους ὁρῶν καπνιῶντα καὶ
διακαιόμενον οὐ μεγάλης δεῖται πραγματείας, ἀλλὰ πολλάκις αὐτῷ τῷ σιωπῇσαι καὶ
καταμελῆσαι κατέπαυσε. καὶ γὰρ τὸ πῦρ ὁ μὴ παρασχὼν ὕλην ἔσβεσε, καὶ ὀργὴν ὁ μὴ θρέψας ἐν

ἀρχῇ καὶ μὴ φυσῆσας ἑαυτὸν ἐφυλάξατο καὶ καθεῖλεν. οὐκ ἤρεσκεν οὖν μοι, καίπερ ἄλλα
 χρήσιμα λέγων καὶ παραινῶν, ὁ Ἰερώνυμος (Sat. Saupp. p. 103), ἐν οἷς οὗ φησι γινομένης ἀλλὰ
 γεγενημένης καὶ οὔσης αἴσθησιν ὀργῆς εἶναι διὰ τὸ τάχος. οὐθὲν γὰρ οὕτω τῶν παθῶν
 συλλεγόμενον καὶ διακινούμενον ἔχει τὴν γένεσιν ἐμφανῇ καὶ τὴν αὔξησιν. ὥς δὴ καὶ Ὅμηρος
 ἐμπείρως διδάσκει, λυπηθέντα μὲν εὐθύς ἐξαίφνης ποιῶν τὸν Ἀχιλλεῖα τοῦ λόγου
 προσπεσόντος, ἐν οἷς λέγει (Σ 22) ‘ὥς φάτο· τὸν δ’ ἄχεος νεφέλη ἐκάλυψε μέλαινα,
 θυμούμενον δὲ βραδέως τῷ Ἀγαμέμνονι καὶ διὰ λόγων πολλῶν ἐκκαίόμενον (A 101 sqq.)· οὐς
 εἴ τις ὑφείλεν αὐτῶν ἐν ἀρχῇ καὶ διεκώλυσεν, οὐκ ἂν ἔσχεν αὔξησιν ἢ διαφορὰ τηλικαύτην καὶ
 μέγεθος. ὅθεν ὁ Σωκράτης ὁσάκις αἰσθοίτο κινούμενου τραχύτερον αὐτοῦ πρὸς τινα τῶν
 φίλων (PLG. III 721), ‘πρὸ χερίματος ὥστ’ ἀνὰ ποντίαν ἄκραν’ στελλόμενος, ἐνεδίδου τε τῇ
 φωνῇ καὶ διεμειδία τῷ προσώπῳ καὶ τὸ βλέμμα πραότερον παρεῖχε, τῷ ῥέπειν ἐπὶ θάτερα καὶ
 πρὸς τοῦναντίον ἀντικινεῖσθαι τῷ πάθει διαφυλάττων ἑαυτὸν ἀπτῶτα καὶ ἀήττητον. Ἔστι γάρ
 τις, ὃ ἐταῖρε, πρώτη καθάπερ τυράννου κατάλυσις τοῦ θυμοῦ, μὴ πείθεσθαι μηδ’ ὑπακούειν
 προστάττοντος αὐτοῦ μέγα βοᾶν καὶ δεινὸν βλέπειν καὶ κόπτειν ἑαυτόν, ἀλλ’ ἡσυχάζειν καὶ μὴ
 συνεπιτείνειν ὥσπερ νόσημα ῥίπτασμι καὶ διαβοήσει τὸ πάθος. αἱ μὲν γὰρ ἐρωτικά πράξεις,
 οἷον ἐπικωμάσαι καὶ ἄσαι καὶ στεφανῶσαι θύραν, ἔχουσιν ἀμωσγέπως κουφισμὸν οὐκ ἄχαριν
 οὐδ’ ἄμουςον· ἐλθὼν δ’ οὐκ ἐβόησα τίς ἢ τίνος, ἀλλ’ ἐφίλησα τὴν φλιν. εἰ τοῦτ’ ἔστ’ ἀδίκημ’,
 ἀδικῶ’ (Callim. ep. 42, 5. 6), αἶ τε τοῖς πενθοῦσιν ἐφέσεις τοῦ ἀποκλαῦσαι καὶ ἀποδύρασθαι
 πολὺ τι τῆς λύπης ἅμα τῷ δακρύῳ συνεζάγουσιν· ὁ δὲ θυμὸς ἐκριπίζεται μᾶλλον οἷς πράττουσι
 καὶ λέγουσιν οἱ ἐν αὐτῷ καθεστῶτες. ἀτρεμεῖν οὖν κράτιστον ἢ φεύγειν καὶ ἀποκρύπτειν καὶ
 καθορμίζειν ἑαυτὸν εἰς ἡσυχίαν, ὥσπερ ἐπιληψίας ἀρχομένης συναισθανομένους, ἵνα μὴ
 πέσωμεν μᾶλλον δ’ ἐπιπέσωμεν· ἐπιπίπτομεν δὲ τοῖς φίλοις μάλιστα γὰρ καὶ πλειστάκις, οὐ γὰρ
 πάντων ἐρῶμεν οὐδὲ πᾶσι φθονοῦμεν οὐδὲ πάντας φοβούμεθα, θυμῷ δ’ ἄθικτον οὐδὲν οὐδ’
 ἀνεπιχειρήτον, ἀλλ’ ὀργιζόμεθα καὶ πολεμίους καὶ φίλους καὶ τέκνοις καὶ γονεῦσι καὶ θεοῖς νῆ
 Δία καὶ θηρίοις καὶ ἀψύχοις σκεύεσιν, ὡς ὁ Θαμύρας (Soph. fr. 223) ‘ῥηγνὺς χρυσόδετον κέρας,
 ῥηγνὺς ἀρμονίαν χορδοτόνου λύρας,’ καὶ ὁ Πάνδαρος αὐτῷ καταρῶμενος, εἰ μὴ τὰ τόξα
 καταπρήσειε ‘χερσὶ διακλάσσας’ (E 215). ὁ δὲ Ξέρξης καὶ τῇ θαλάττῃ στίγματα καὶ πληγὰς
 ἐνέβαλλε καὶ πρὸς τὸ ὅρος ἐξέπεμπεν ἐπιστολάς ‘Ἄθω δαιμόνιε οὐρανόμηκες, μὴ ποιεῖν ἐν
 ἐμοῖς ἔργοις λίθους μεγάλους καὶ δυσκατεργάστους· εἰ δὲ μή, τεμὼν ῥίψω σ’ αὐτὸν εἰς
 θάλασσαν.’ πολλὰ γάρ ἐστι τοῦ θυμοῦ φοβερά, πολλὰ δὲ καὶ γελοῖα· διὸ καὶ μισεῖται καὶ
 καταφρονεῖται μάλιστα τῶν παθῶν. ἀμφοτέρω δ’ ἐσκέφθαι χρήσιμον. Ἐγὼ γοῦν, εἰ μὲν ὀρθῶς,
 οὐκ οἶδα, ταύτην δὲ τῆς ἰατρείας ἀρχὴν ποιησάμενος, ὥσπερ οἱ Λάκωνες ἐν τοῖς εἴλωσι τὸ
 μεθύειν οἷόν ἐστι, κατεμάνθανον τὴν ὀργὴν ἐν ἑτέροις. καὶ πρῶτον μὲν, ἥ φησιν Ἱπποκράτης
 (Progn. 2) χαλεπωτάτην εἶναι νόσον ἐν ἣ τοῦ νοσοῦντος ἀνομοιότατον αὐτῷ γίνεται τὸ
 πρόσωπον, οὕτως ὁρῶν ὑπ’ ὀργῆς ἐξισταμένους μάλιστα καὶ μεταβάλλοντας ὄψιν χροᾶν
 βάδισμα φωνὴν οἷον εἰκόνα τοῦ πάθους ἀπεματτόμενην ἐμαυτῷ, πάνυ δυσχεραίνων εἰ φοβερὸς
 οὕτως καὶ παρακεκινηκὼς ὁρῶμαί ποτε τοῖς φίλοις καὶ τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς θυγατρίοις, οὐ
 μόνον ἰδεῖν ἄγριος καὶ ἀσυνήθης ἀλλὰ καὶ φωνὴν ἀπηνῆ καὶ τραχεῖαν ἀφιεῖς ὥσπερ ἑτέροις
 τῶν συνήθων ἐνετύγχανον οὐκ ἦθος οὐ μορφὴν οὐ λόγου χάριν οὐ τὸ πιθανὸν καὶ προσηνὲς ἐν
 ὁμιλίᾳ δυναμένοις ὑπ’ ὀργῆς διαφυλάττειν. Γαῖω μὲν οὖν Γράκχῳ τῷ ῥήτορι καὶ τὸν τρόπον
 ὄντι χαλεπῷ καὶ περιπαθέστερον λέγοντι διηρμοσμένον ἦν συρίγγιον, ὃ τὴν φωνὴν οἱ
 ἀρμονικοὶ σχέδην ἐπ’ ἀμφοτέρω διὰ τῶν τόνων ἄγουσι, καὶ τοῦτ’ ἔχων οἰκέτης αὐτοῦ λέγοντος
 ὅπισθεν ἐστὼς ἐνεδίδου τόνον ἐπιεικῇ καὶ πρᾶον, ὃ τὴν κραυγὴν ἀνεκαλεῖτο καὶ τὸ τραχὺ καὶ
 τὸ θυμικὸν ἀφήρει τῆς φωνῆς, ὥσπερ ὁ τῶν βουκόλων (Aisch. Prom. 575) ‘κηρόπλαστος ὀτοβεῖ
 δόναξ ἀχέτας ὑπνοδόταν νόμον,’ ἐπιθέλων καὶ καθιστὰς τὴν ὀργὴν τοῦ ῥήτορος· ἐμοὶ δ’ εἴ τις

ἐμμελὴς καὶ κομψὸς ἀκόλουθος ἦν, οὐκ ἂν ἡχθόμην αὐτοῦ προσφέροντος ἐπὶ ταῖς ὀργαῖς ἔσοπτρον, ὥσπερ ἐνίοις προσφέρουσι λουσαμένοις ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ. τὸ γὰρ αὐτὸν ἰδεῖν παρὰ φύσιν ἔχοντα καὶ συντεταραγμένον οὐ μικρὸν ἐστὶν εἰς διαβολὴν τοῦ πάθους. καὶ γὰρ τὴν Ἀθηναῖν λέγουσιν οἱ παίζοντες αὐλοῦσαν ὑπὸ τοῦ σατύρου νουθετεῖσθαι καὶ μὴ προσέχειν (Tr. ad. 381): 'οὐ τοι πρέπει τὸ σχῆμα· τοὺς αὐλοὺς μέθες καὶ θῶπλα λάζευ καὶ γνάθους εὐθημόνει,' θεασαμένην δὲ τοῦ προσώπου τὴν ὄψιν ἐν ποταμῷ τινι δυσχερᾶναι καὶ προσέσθαι τοὺς αὐλοὺς· καίτοι παραμυθίαν ἢ τέχνη τῆς ἀμορφίας ἔχει τὴν ἐμμέλειαν. καὶ ὁ Μαρσύας, ὡς ἔοικε, φορβεῖα τινι καὶ περιστομίῳ [βίβ] τοῦ πνεύματος τὸ ῥαγδαῖον ἐγκαθεῖρξε καὶ τοῦ προσώπου κατεκόσμησε καὶ ἀπέκρυψε τὴν ἀνωμαλίαν, 'χρυσῷ δ' αἰγλήεντι συνήρμοσεν ἀμφιδασείας κόρσας καὶ στόμα λάβρον ὀπισθοδέτοισιν ἱμάσιν· ἢ δ' ὀργὴ φυσῶσα καὶ διατείνουσα τὸ πρόσωπον ἀπρεπῶς ἔτι μᾶλλον αἰσχρὰν ἀφίησι καὶ ἀτερπῇ φωνῇ (Tr. ad. 361) 'κινουῖσα χορδὰς τὰς ἀκινήτους φρενῶν.' τὴν μὲν γὰρ θάλασσαν, ὅταν ἐκταραχθεῖσα τοῖς πνεύμασι τὰ βρύα καὶ τὸ φύκος ἀναβάλλῃ, καθαίρεσθαι λέγουσιν· ἂ δ' ὁ θυμὸς ἐκβράσσει τῆς ψυχῆς περιτρεπομένης ἀκόλαστα καὶ πικρὰ καὶ σπερμολόγα ῥήματα, τοὺς λέγοντας πρῶτους καταρρυπαίνει καὶ καταπίμπλησιν ἀδοξίας, ὡς αἰεὶ μὲν ἔχοντας ἐν αὐτοῖς ταῦτα καὶ πλήρεις ὄντας ὑπὸ δὲ τῆς ὀργῆς ἀνακαλυπτομένους. διὸ 'κουφοτάτου πράγματος' ὡς φησι Πλάτων 'λόγου βαρυτάτην ζημίαν' τίνουσιν, ἐχθροὶ καὶ κακολόγοι καὶ κακοήθεις δοκοῦντες εἶναι. ταῦτ' οὖν ὁρῶντί μοι καὶ παραφυλάττοντι συμβαίνει τίθεσθαι καὶ διαμνημονεύειν ἐπιεικῶς πρὸς ἑαυτὸν, ὡς ἀγαθὸν μὲν ἐστὶν ἐν πυρετῷ κρεῖττον δ' ἐν ὀργῇ τὴν γλῶτταν ἀπαλὴν ἔχειν καὶ λείαν. ἢ μὲν γὰρ τῶν πυρεττόντων ἐὰν μὴ κατὰ φύσιν σχῆ, σημείον ἐστὶ πονηρὸν οὐκ αἴτιον, ἢ δὲ τῶν θυμουμένων τραχεῖα καὶ ῥυπαρὰ γενομένη καὶ ῥυεῖσα πρὸς λόγους ἀτόπους ἔχθρας ἀνηκέστου δημιουργὸν ὕβριν ἐκφέρει καὶ δυσμενείας ὑπόουλον κατήγορον. οὐδὲν γὰρ ὁ ἄκρατος ἀκόλαστον οὕτω καὶ δυσχερὲς ὡς ὁ θυμὸς ἀναδίδωσι, κάκεῖνα μὲν γέλωτι καὶ παιδιᾷ μέλει, ταῦτα δὲ χολῇ κέκραται· καὶ παρὰ πότον μὲν ὁ σιωπῶν ἐπαχθὴς τοῖς συνοῦσι καὶ φορτικός, ἐν ὀργῇ δὲ σεμνότερον οὐδὲν ἡσυχίας, ὡς ἡ Σαπφώ παραινεῖ (PLG. III fr. 27) 'σκιδναμένης ἐν στήθεσιν ὀργῆς πεφυλάχθαι γλῶσσαν μαψυλάκαν.' Οὐ ταῦτα δὲ μόνον ἐπιλογίζεσθαι δίδωσι τὸ προσέχειν αἰεὶ τοῖς ἀλίσκομένοις ὑπ' ὀργῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄλλην τοῦ θυμοῦ κατανοεῖν φύσιν, ὡς οὐκ εὐγενὴς οὐδ' ἀνδρώδης οὐδ' ἔχουσα φρόνημα καὶ μέγεθος ἐστὶν, ἀλλὰ δοκεῖ τοῖς πολλοῖς τὸ ταρακτικὸν αὐτοῦ πρακτικὸν καὶ τὸ ἀπειλητικὸν εὐθαρσὲς εἶναι καὶ τὸ ἀπειθεὲς ἰσχυρόν. ἔνιοι δὲ καὶ τὴν ὠμότητα μεγαλουργίαν καὶ τὸ δυσπαραίτητον εὐτονίαν καὶ μισοπονηρίαν τὸ δύσκολον οὐκ ὀρθῶς τίθενται· τὰ γὰρ ἔργα καὶ τὰ κινήματα καὶ τὰ σχήματα μικρότητα πολλὴν καὶ ἀσθένειαν κατηγορεῖ, οὐ μόνον ἐν οἷς παιδάρια σπαράττουσι καὶ πρὸς γυναῖκα διαπικραίνονται καὶ κύνας καὶ ἵππους καὶ ἡμίονους οἶονται δεῖν κολάζειν, ὡς Κτησιφῶν ὁ παγκρατιαστὴς ἀντιλακτίσαι τὴν ἡμίονον ἀξιῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς τυραννικὰς μισοφονίας τῷ πικρῷ τὸ μικρόψυχον αὐτῶν καὶ τῷ δρῶντι τὸ πεπονθὸς ἐνορώμενον ἔοικε τοῖς δῆγμασι τῶν ἐρπετῶν, ὅταν διακαῇ καὶ περιώδυνα γένηται, τὴν φλεγμονὴν ἀπεριδομένων σφοδρὰν τοῖς λελυπηκόσιν. ὡς γὰρ οἶδημα μεγάλης ἐστὶν ἐν σαρκὶ πληγῆς πάθος, οὕτως ἐν ταῖς μαλακωτάταις ψυχαῖς ἢ πρὸς τὸ λυπῆσαι ἔνδοσις ἐκφέρει μείζονα θυμὸν ἀπὸ μείζονος ἀσθενείας. διὸ καὶ γυναῖκες ἀνδρῶν ὀργιλώτεραι καὶ νοσοῦντες ὑγαινόντων καὶ γέροντες ἀκμαζόντων καὶ κακῶς πράττοντες εὐτυχοῦντων. ὀργιλώτατος γὰρ ὁ φιλάργυρος πρὸς τὸν οἰκονόμον, ὁ γαστρίμαργος πρὸς τὸν ὀψοποιόν, ὁ ζηλότυπος πρὸς τὸ γύναιον, ὁ κενόδοξος κακῶς ἀκούσας χαλεπώτατοι δ' ἄγαν φιλοτιμίαν μνῶμενοι ἐν πόλεσιν ἄνδρες· ἰστᾶσιν ἄλγος ἐμφανέσ' κατὰ Πίνδαρον (fr. 210). οὕτως ἐκ τοῦ λυπουμένου μάλιστα τῆς ψυχῆς καὶ πάσχοντος ἀνίσταται μάλιστα δι' ἀσθένειαν ὁ θυμὸς, οὐχὶ νεύροις, ὡς τις εἶπε (Plato Rep. 411b), τῆς ψυχῆς ἐοικώς, ἀλλ' ἐπιτάμασι καὶ σπάσμασιν ἐν ταῖς ἀμυντικαῖς ὁρμαῖς

σφοδρότερον ἐξανισταμένης. Τὰ μὲν οὖν φαῦλα παραδείγματα τὴν θεάν οὐκ εὐχαριν ἀλλ' ἀναγκαίαν μόνον εἶχε· τοὺς δ' ἡπίως καὶ λειώς ὁμιλοῦντας ὀργαῖς κάλλιστα μὲν ἀκούσματα κάλλιστα δὲ θεάματα ποιούμενος ἄρχομαι καταφρονεῖν τῶν λεγόντων (Tr. ad. 382)· 'ἄνδρ' ἡδίκησας ἄνδρ' ἀνεκτέον τόδε;' καί (PLG. III p. 694) 'βαῖνε λάξ, ἐπὶ τραχήλου βαῖνε, καὶ πέλα χθονί,' καὶ τᾶλλα παροξυντικά, δι' ὧν ἔνιοι τὸν θυμὸν ἐκ τῆς γυναικωνίτιδος εἰς τὴν ἀνδρωνίτιν οὐκ εὖ μετοικίζουσιν. ἡ γὰρ ἀνδρεία κατὰ τᾶλλα τῇ δικαιοσύνῃ συμφερομένη περὶ μόνῃς μοι δοκεῖ διαμάχεσθαι τῆς πραότητος ὡς αὐτῇ μᾶλλον προσηκούσης. ἀνθρώπων μὲν γὰρ κρατῆσαι καὶ χεῖροσι βελτιόνων ὑπῆρξε, τὸ δ' ἐν ψυχῇ στήσαι κατὰ θυμοῦ τρόπαιον (ᾧ χαλεπὸν εἶναι μάχεσθαι φησὶν Ἡράκλειτος (fr. 85)· 'ὅ τι γὰρ ἂν θέλῃ, ψυχῆς ὠνεῖται') μεγάλης ἐστὶ καὶ νικητικῆς ἰσχύος, ὥσπερ νεῦρα καὶ τόνους ἀληθῶς ἐπὶ τὰ πάθη τὰς κρίσεις ἐχούσης. διὸ καὶ συνάγειν αἰεὶ πειρῶμαι καὶ ἀναγινώσκειν οὐ ταῦτα δὴ νοῦν μόνον τὰ τῶν φιλοσόφων, οὐς φασὶ χολὴν οὐκ ἔχειν οἱ <οὐκ> ἔχοντες, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ τῶν βασιλέων καὶ τυράννων· οἷον Ἀντιγόνου τὸ πρὸς τοὺς στρατιώτας τοὺς παρὰ τὴν σκηνὴν λοιδοροῦντας αὐτὸν ὡς οὐκ ἀκούοντα· τὴν γὰρ βακτηρίαν ὑποβαλὼν ἔξω 'παπαί' εἶπεν 'οὐ πορρωτέρω ποι τραπόμενοι κακῶς ἐρεῖθ' ἡμᾶς;' Ἀρκαδίῳ δὲ τοῦ Ἀχαιοῦ τὸν Φίλιππον αἰεὶ κακῶς λέγοντος καὶ φεύγειν παραινοῦντος, 'εἰσόκε τοὺς ἀφίκηται οἱ οὐκ ἴσασι Φίλιππον', εἰτά πως ἐν Μακεδονίᾳ φανέντος ὥντο δεῖν οἱ φίλοι κολάσαι καὶ μὴ περιδεῖν· ὁ δὲ Φιλίππος ἐντυχὼν αὐτῷ φιλανθρώπως καὶ ξένια καὶ δῶρα πέμψας ἐκέλευσεν ὕστερον πυνθάνεσθαι, τίνας λόγους ἀπαγγέλλοι πρὸς τοὺς Ἕλληνας· ὡς δὲ πάντες ἐμαρτύρουν ἐπαινέτην αὐτοῦ γεγονέναι τὸν ἄνδρα θαυμάσιον, 'ἐγὼ τοῖνυν' ἔφη 'βελτίων ἰατρὸς ὑμῶν.' ἐν Ὀλυμπίοις δὲ βλασφημίας περὶ αὐτοῦ γενομένης καὶ τινων λεγόντων, ὡς οἰμῶξαι προσήκει τοὺς Ἕλληνας, ὅτι εὖ πάσχοντες ὑπὸ τοῦ Φιλίππου κακῶς αὐτὸν λέγουσι· 'τί οὖν' ἔφη 'ποιήσουσιν, ἂν κακῶς πάσχωσι;' καλὰ δὲ καὶ Πεισιστράτου τὰ πρὸς Θρασύβουλον καὶ Πορσίinna τὰ πρὸς Μούκιον καὶ Μάγα τὰ πρὸς Φιλήμονα· δημοσίᾳ γὰρ ὑπ' αὐτοῦ κωμωδηθεὶς ἐν θεάτρῳ (fr. 144)· 'παρὰ τοῦ βασιλέως γράμμαθ' ἦκει σοι, Μάγα—Μάγα κακόδαιμον, γράμματ' οὐκ ἐπίστασαι;' λαβὼν ὑπὸ χειμῶνος εἰς Παραιτόνιον ἐξενεχθέντα στρατιώτην μὲν ἐκέλευσε γυμνῇ μαχαίρᾳ θιγεῖν τοῦ τραχήλου μόνον εἰτα κοσμίως ἀπελθεῖν, ἀστραγάλους δὲ καὶ σφαῖραν ὡς παιδαρίῳ νοῦν οὐκ ἔχοντι προσπέμψας ἀφῆκε. Πτολεμαῖος δὲ γραμματικὸν εἰς ἀμαθίαν ἐπισκώπτων ἠρώτησε τίς ὁ τοῦ Πηλέως πατήρ ἦν· κἀκεῖνος ἂν σὺ πρότερον εἴπῃς· ἔφη 'τίς ὁ τοῦ Λάγου'· τὸ δὲ σκῶμμα τῆς δυσγενείας ἤπτετο τοῦ βασιλέως, καὶ πάντες ἠγανάκτησαν ὡς οὐκ ἐπιτήδειον ὄν καὶ ἄκαιρον· ὁ δὲ Πτολεμαῖος 'εἰ μὴ τὸ φέρειν' ἔφη 'σκωπτόμενον, οὐδὲ τὸ σκώπτειν βασιλικόν ἐστιν.' Ἀλέξανδρος δὲ πικρότερος αὐτοῦ γέγονεν ἐν τοῖς περὶ Καλλισθένη καὶ Κλεῖτον. ἦ καὶ Πῶρος ἀλούς παρεκάλει χρῆσασθαι βασιλικῶς αὐτῷ· καὶ πυθομένου 'μή τι πλέον;' ἐν τῷ βασιλικῷ ἔφη 'πάντ' ἔνεστι.' διὸ καὶ τῶν θεῶν τὸν βασιλέα 'Μειλίχιον' Ἀθηναῖοι δὲ 'Μαιμάκτην' οἶμαι καλοῦσι· τὸ δὲ κολαστικὸν ἐρινυῶδες καὶ δαιμονικόν, οὐ θεῖον οὐδ' ὀλύμπιον. Ὡσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ Φιλίππου τις εἶπε κατασκάψαντος Ὀλυνθον· 'ἀλλ' οὐκ ἂν ἀνοικίσαι γε πόλιν ἐκεῖνος δύναιτο τηλικαύτην,' οὕτως ἔστιν εἰπεῖν πρὸς τὸν θυμὸν 'ἀνατρέψαι μὲν δύνασαι καὶ διαφθεῖραι καὶ καταβαλεῖν, ἀναστῆσαι δὲ καὶ σῶσαι καὶ φείσασθαι καὶ καρτερῆσαι πραότητός ἐστι καὶ συγγνώμης καὶ μετριοπαθείας, καὶ Καμίλλου καὶ Μετέλλου καὶ Ἀριστείδου καὶ Σωκράτους· τὸ δ' ἐμφῶναι καὶ δακεῖν μυρμηκῶδες καὶ μυῶδες· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄμυναν ἅμα σκοπῶν τὸν δι' ὀργῆς τρόπον ἄπρακτον εὐρίσκω τὰ πολλά, δῆγμασι χειλῶν καὶ πρίσεσιν ὀδόντων καὶ κεναῖς ἐπιδρομαῖς καὶ βλασφημίαις ἀπειλὰς ἀνοήτους ἐχούσαις καταναλισκόμενον, εἴθ' ὥσπερ ἐν τοῖς δρόμοις τὰ παιδία τῷ μὴ κρατεῖν ἑαυτῶν προκαταπίπτοντα τοῦ τέλους ἐφ' ὃ σπεύδει γελοίως. ὅθεν οὐ φαύλως ὁ Ῥόδιος πρὸς ὑπηρέτην τοῦ Ῥωμαίων στρατηγοῦ βοῶντα καὶ θρασυνόμενον 'οὐ μέλει μοι τί σὺ λέγεις ἀλλὰ τί τῆνος σιγῇ.' καὶ τὸν Νεοπτόλεμον ὁ Σοφοκλῆς

καὶ τὸν Εὐρύπυλον ὀπλίσας (Soph. Euryp. fr. 5, 9) ‘ἄκομπ’ ἀλοιδόρητα’ φησὶν ‘ἐρρηξάτην ἐς κύκλα χαλκέων ὄπλων.’ τὸν μὲν γὰρ σίδηρον ἔνιοι τῶν βαρβάρων φαρμάσσουσιν, ἡ δ’ ἀνδρεία χολῆς οὐ δεῖται· βέβαπται γὰρ ὑπὸ τοῦ λόγου· τὸ δὲ θυμικὸν καὶ μανικὸν εὐπερίθραυστόν ἐστι καὶ σαθρόν. ἀφαιροῦσι γοῦν αὐλοῖς τὸν θυμὸν οἱ Λακεδαιμόνιοι τῶν μαχομένων, καὶ Μούσαις πρὸ πολέμου θύουσιν ὅπως ὁ λόγος ἐμμένῃ· καὶ τρεψάμενοι τοὺς πολεμίους οὐ διώκουσιν, ἀλλ’ ἀνακαλοῦνται τὸν θυμὸν, ὥσπερ τὰ σύμμετρα τῶν ἐγχειριδίων εὐανακόμιστον ὄντα καὶ ῥάδιον. ὀργὴ δὲ μυρίους προανείλε τῆς ἀμύνης, ὡς Κῦρον καὶ Πελοπίδαν τὸν Θηβαῖον. Ἀγαθοκλῆς δὲ πράως ἔφερε λοιδορούμενος ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων, καὶ τινος εἰπόντος ‘κεραμεῦ, πόθεν ἀποδώσεις τοῖς ξένοις τὸν μισθόν;’ ἐπιγελάσας ‘αἶκα ταύταν ἐξέλω.’ καὶ τὸν Ἀντίγονον ἀπὸ τοῦ τείχους τινὲς εἰς ἀμορφίαν ἔσκωπτον· ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ‘καὶ μὴν ἐδόκουν εὐπρόσωπος εἶναι· λαβὼν δὲ τὴν πόλιν ἐπίπρασσε τοὺς σκώπτοντας, μαρτυράμενος ὅτι πρὸς τοὺς δεσπότας ἔξει τὸν λόγον, ἂν πάλιν αὐτὸν λοιδορῶσιν. ὁρῶ δὲ καὶ κυνηγοὺς σφαλλομένους ὑπ’ ὀργῆς μεγάλα καὶ ῥήτορας. Ἀριστοτέλης δ’ ἱστορεῖ (875a 34) Σατύρου τοῦ Σαμίου τοὺς φίλους ἐμφράζει τὰ ὦτα κηρῶ δίκην ἔχοντος, ὅπως μὴ συγχέῃ τὸ πρᾶγμα διὰ θυμὸν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν λοιδορούμενος. αὐτοὺς δ’ ἡμᾶς οὐ πολλάκις ἐκφεύγει τὸ κολάσαι πλημμελήσαντα δοῦλον; ἀποδιδράσκουσι γὰρ τὰς ἀπειλὰς καὶ τοὺς λόγους δέισαντες. ὅπερ οὖν αἱ τίτθαι πρὸς τὰ παιδία λέγουσι ‘μὴ κλαῖε, καὶ λήψη,’ τοῦτο πρὸς τὸν θυμὸν οὐκ ἀχρήστως λεκτέον ‘μὴ σπεῦδε μηδὲ βόα μηδ’ ἐπείγου, καὶ μᾶλλον ἂ θέλεις γενήσεται καὶ βέλτιον.’ καὶ γὰρ παῖδα πατὴρ ἰδὼν ἐπιχειροῦντά τι σιδηρίῳ διελεῖν ἢ περιτεμεῖν αὐτὸς λαβὼν τὸ σιδηρίον ἐποίησε, καὶ τοῦ θυμοῦ τὴν τιμωρίαν παρελόμενος ὁ λογισμὸς αὐτὸς ἀσφαλῶς καὶ ἀβλαβῶς καὶ ὠφελίμως ἐκόλασε τὸν ἄξιον οὐχ ἑαυτὸν ὥσπερ ὁ θυμὸς ἀντ’ ἐκείνου πολλάκις. Πάντων δὲ τῶν παθῶν ἐθισμού δεομένων οἷον δαμάζοντος καὶ καταθλοῦντος ἀσκήσει τὸ ἄλογον καὶ δυσπειθὲς οὐ πρὸς ἄλλο μᾶλλον ἔστιν ἐγγυμνάσασθαι τοῖς οἰκέταις ἢ πρὸς τὸν θυμὸν. οὐτε γὰρ φθόνος οὐτε φόβος οὐτε φιλοτιμία τις ἐγγίνεται πρὸς αὐτοὺς, ὅργαι δὲ συνεχεῖς πολλὰ ποιοῦσαι προσκρούματα καὶ σφάλματα, διὰ τὴν ἐξουσίαν ὥσπερ ἐν ὀλισθηρῷ χωρίῳ μηδενὸς ἐνισταμένου μηδὲ κωλύοντος ὑποφέρουσαι. οὐ γὰρ ἔστιν ἀναμάρτητον ἐν πάθει τὸ ἀνυπεύθυνον κατασχεῖν μὴ πολλῇ τὴν ἐξουσίαν ἐμπεριλαβόντα πραότητι μηδὲ πολλὰς ὑπομείναντα φωνὰς γυναικὸς καὶ φίλων ἐγκαλούντων ἀτονίαν καὶ ῥαθυμίαν. οἷς μάλιστα παρωξυνόμην καὶ αὐτὸς ἐπὶ τοὺς οἰκέτας ὡς τῷ μὴ κολάζεσθαι διαφθειρομένους. ὁψὲ μέντοι συνείδον, ὅτι πρῶτον μὲν ἐκείνους ἀνεξικακίᾳ χείρονας ποιεῖν βέλτιόν ἐστιν ἢ πικρίᾳ καὶ θυμῷ διαστρέφειν ἑαυτὸν εἰς ἐτέρων ἐπανόρθωσιν· ἔπειτα πολλοὺς ὁρῶν αὐτῷ τῷ μὴ κολάζεσθαι πολλάκις αἰδουμένους κακοὺς εἶναι καὶ μεταβολῆς ἀρχὴν τὴν συγγνώμην μᾶλλον ἢ τὴν τιμωρίαν λαμβάνοντας, καὶ νῆ Δία δουλεύοντας ἐτέροις ἀπὸ νεύματος σιωπῇ καὶ προθυμότερον ἢ μετὰ πληγῶν καὶ στιγμάτων ἐτέροις, ἐπειθόμην ἡγεμονικώτερον εἶναι τοῦ θυμοῦ τὸν λογισμόν. οὐ γάρ, ὡς ὁ ποιητὴς εἶπεν (Cyp. fr. 23 All.) ‘ἵνα γὰρ δέος, ἔνθα καὶ αἰδῶς’, ἀλλὰ τούναντίον αἰδουμένοις ὁ σωφρονίζων ἐγγίνεται φόβος· ἡ δὲ συνεχὴς πληγὴ καὶ ἀπαραίτητος οὐ μετάνοιαν ἐμποιεῖ τοῦ κακοῦργεῖν ἀλλὰ τοῦ λανθάνειν πρόνοιαν μᾶλλον. τρίτον αἰεὶ μνημονεύων καὶ διανοούμενος πρὸς ἑμαυτόν, ὡς οὐθ’ ὁ τοξεύειν ἡμᾶς διδάξας ἐκώλυσε βάλλειν ἀλλὰ μὴ διαμαρτάνειν οὐτε τῷ κολάζειν ἐμποδῶν ἔσται τὸ διδάσκειν εὐκαίρως τοῦτο ποιεῖν καὶ μετρίως καὶ ὠφελίμως καὶ πρεπόντως, πειρῶμαι τὴν ὀργὴν ἀφαιρεῖν μάλιστα τῷ μὴ παραιεῖσθαι τῶν κολαζομένων τὴν δικαιολογίαν ἀλλ’ ἀκούειν. ὁ τε γὰρ χρόνος ἐμποιεῖ τῷ πάθει διατριβὴν καὶ μέλλησιν ἐκλύουσιν ἢ τε κρίσις εὐρίσκει καὶ τρόπον πρέποντα καὶ μέγεθος ἀρμόττον κολάσεως· ἔτι δ’ οὐχ ὑπολείπεται πρόφασις τῷ διδόντι δίκην ἀντιτείνειν πρὸς τὴν ἐπανόρθωσιν, ἂν μὴ κατ’ ὀργὴν ἀλλ’ ἐξελεγχθεὶς κολάζεται· τό τ’ αἰσχιστον οὐ πρόσεστι, φαίνεσθαι δικαιότερα τοῦ δεσπότη λέγοντα τὸν οἰκέτην. ὥσπερ οὖν ὁ

Φωκίων μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν οὐκ ἔων προεξανίστασθαι τοὺς Ἀθηναίους οὐδὲ ταχὺ πιστεύειν, ‘εἰ σήμερον’ εἶπεν, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τέθνηκε, καὶ αὐριον ἔσται καὶ εἰς τρίτην τεθνηκώς, οὕτως οἶμαι δεῖν ὑποβάλλειν ἑαυτῷ τὸν σπεύδοντα δι’ ὀργὴν ἐπὶ τὴν τιμωρίαν, ‘εἰ σήμερον οὗτος ἡδίκηκε, καὶ αὐριον ἔσται καὶ εἰς τρίτην ἡδικηκώς· καὶ δεινὸν οὐδέν, εἰ δώσει δίκην βράδιον, ἀλλ’ εἰ ταχὺ παθὼν αἰεὶ φανεῖται μὴ ἀδικῶν· ὅπερ ἤδη συμβέβηκε πολλάκις. τίς γὰρ ἡμῶν οὕτω δεινός ἐστιν, ὥστε μαστιγοῦν καὶ κολάζειν δοῦλον, ὅτι πέμπτην ἢ δεκάτην ἡμέραν προσέκαυσε τοῦψον ἢ κατέβαλε τὴν τράπεζαν ἢ βράδιον ὑπήκουσε; καὶ μὴν ταῦτ’ ἐστὶν ἐφ’ οἷς εὐθὺς γενομένοις καὶ προσφάτοις οὗσι ταραττόμεθα καὶ πικρῶς καὶ ἀπαραιτήτως ἔχομεν. ὥς γὰρ δι’ ὁμίχλης τὰ σώματα, καὶ δι’ ὀργῆς τὰ πράγματα μείζονα φαίνεται. διὸ δεῖ ταχὺ συμμνημονεύειν τῶν ὁμοίων καὶ τοῦ πάθους ἔξωθεν ὄντας ἀνυπόπτως, ἂν καθαρῷ τῷ λογισμῷ καὶ καθεστῶτι φαίνεται μοχθηρόν, ἐπιστραφῆναι καὶ μὴ προέσθαι τότε μὴδ’ ἀφεῖναι τὴν κόλασιν ὥσπερ σιτίων ἀνορέκτους γεγονότας. οὐδὲν γὰρ οὕτως αἰτίον ἐστὶ τοῦ παρούσης ὀργῆς κολάζειν, ὥς τὸ παυσαμένης μὴ κολάζειν ἀλλ’ ἐκλελύσθαι καὶ ταῦτόν πεπονθέναι τοῖς ἀργοῖς κωπηλάταις, οἳ γαλήνης ὁρμοῦσιν εἴτα κινδυνεύουσιν ἀνέμῳ πλέοντες. καὶ γὰρ ἡμεῖς τοῦ λογισμοῦ κατεγνωκότες ἀτονίαν καὶ μαλακίαν ἐν τῷ κολάζειν σπεύδομεν παρόντι τῷ θυμῷ καθάπερ πνεύματι παραβόλως. τροφῇ μὲν γὰρ ὁ πεινῶν κατὰ φύσιν χρῆται τιμωρίᾳ δ’ ὁ μὴ πεινῶν μὴδὲ διψῶν αὐτῆς μὴδ’ ὥσπερ ὄψου πρὸς τὸ κολάσαι τοῦ θυμοῦ δεόμενος, ἀλλ’ ὅταν πορρωτάτῳ τοῦ ὀρέγεσθαι γένηται προσάγων τὸν λογισμὸν ἀναγκαίως. οὐ γάρ, ὥς Ἀριστοτέλης ἱστορεῖ (fr. 608) κατ’ αὐτὸν ἐν Τυρρηνίᾳ μαστιγοῦσθαι τοὺς οἰκέτας πρὸς αὐλόν, οὕτω πρὸς ἡδονὴν δεῖ καθάπερ ἀπολαύσματος ὀρέξει τῆς τιμωρίας ἐμφορεῖσθαι καὶ χαίρειν κολάζοντας <κολάσαντας δὲ> μετανοεῖν ὥν τὸ μὲν θηριῶδες τὸ δὲ γυναικῶδες ἀλλὰ καὶ λύπης καὶ ἡδονῆς χωρὶς ἐν τῷ τοῦ λογισμοῦ χρόνῳ τὴν δίκην κομίζεσθαι μὴ ὑπολείποντας τῷ θυμῷ πρόφασιν. Αὕτη μὲν οὖν ἴσως οὐκ ὀργῆς ἰατρεία φανεῖται, διάκρουσις δὲ καὶ φυλακὴ τῶν ἐν ὀργῇ τινος ἀμαρτημάτων. καίτοι καὶ σπληνὸς οἴδημα σύμπτωμα μὲν ἐστὶ πυρετοῦ πραϋνόμενον δὲ κουφίζει τὸν πυρετόν, ὥς φησιν Ἱερώνυμος (Sat. Saupp. p. 103). ἀλλ’ αὐτῆς γε τῆς ὀργῆς ἀναθεωρῶν τὴν γένεσιν ἄλλους ὑπ’ ἄλλων αἰτιῶν ἐμπίπτοντας εἰς αὐτὴν ἑώρων, οἷς ἐπιεικῶς ἅπασι δόξα τοῦ καταφρονεῖσθαι καὶ ἀμελεῖσθαι παραγίνεται. διὸ καὶ τοῖς παραιτούμενοις ὀργὴν δεῖ βοηθεῖν πορρωτάτῳ τὴν πρᾶξιν ὀλιγωρίας ἀπάγοντας καὶ θρασύτητος, εἰς ἄγνοιαν ἢ ἀνάγκην ἢ πάθος ἢ δυστυχίαν τιθεμένους· ὥς Σοφοκλῆς (Ant. 563) ‘ἀλλ’ οὐ γάρ, ὦναξ, οὐδ’ ὅς ἂν βλάβστη μένει νοῦς τοῖς κακῶς πράξασιν, ἀλλ’ ἐξίσταται.’ καὶ τῆς Βρισηΐδος τὴν ἀφαίρεσιν εἰς τὴν Ἀτὴν ἀναφέρων ὁ Ἀγαμέμνων ὅμως (T 138) ‘ἂψ ἐθέλει ἀρέσαι, δόμεναί τ’ ἀπερείσι’ ἄποινα· καὶ γὰρ τὸ δεῖσθαι τοῦ μὴ καταφρονοῦντός ἐστι, καὶ ταπεινὸς φανεῖς ὁ ἀδικήσας ἔλυσε τὴν τῆς ὀλιγωρίας δόξαν. οὐ δεῖ δὲ ταῦτα περιμένειν τὸν ὀργιζόμενον, ἀλλὰ τὸ τοῦ Διογένης ‘οὔτοί σου καταγελῶσιν ὦ Διόγενες· ἐγὼ δ’ οὐ καταγελῶμαι’ λαμβάνειν ἑαυτῷ, καὶ καταφρονεῖσθαι μὴ νομίζειν ἀλλὰ μᾶλλον ἐκείνου καταφρονεῖν ὥς δι’ ἀσθένειαν [ἢ πλημμελείαν] ἢ προπέτειαν ἢ ῥαθυμίαν ἢ ἀνελευθερίαν ἢ γῆρας ἢ νεότητα πλημμελοῦντος. οἰκέταις δὲ καὶ φίλοις ἀφετέον τὸ τοιοῦτο παντάπασιν· οὐ γὰρ ὥς ἀδυνάτων οὐδ’ ὥς ἀπράκτων, ἀλλὰ δι’ ἐπιείκειαν ἢ δι’ εὐνοίαν οἱ μὲν ὥς χρηστῶν οἱ δ’ ὥς φιλοῦντων καταφρονοῦσι. νυνὶ δ’ οὐ μόνον πρὸς γυναῖκα καὶ δούλους καὶ φίλους ὥς καταφρονούμενοι τραχέως ἔχομεν, ἀλλὰ καὶ πανδοκεῦσι καὶ ναύταις καὶ ὀρεωκόμοις μεθύουσι πολλάκις ὑπ’ ὀργῆς συμπίπτομεν οἰόμενοι καταφρονεῖσθαι, καὶ κυσὶν ὑλακτοῦσι καὶ ὄνοις ἐμβάλλουσι χαλεπαίνομεν· ὥς ἐκεῖνος ὁ βουλόμενος τύπτειν τὸν ὀνηλάτην, εἴτ’ ἀνακραγόντος ὅτι Ἀθηναῖός εἰμι, ‘σὺ μὲν <οὖν> οὐκ εἶ Ἀθηναῖος· τὸν ὄνον λέγων ἔτυπτε καὶ πολλὰς ἐνεφόρει πληγὰς. Καὶ μὴν τάς γε συνεχεῖς καὶ πυκνὰς καὶ κατὰ μικρὸν ἐν τῇ ψυχῇ συλλεγομένας ὀργὰς μάλιστα φιλαυτία καὶ δυσκολία μετὰ τρυφῆς καὶ μαλακίας οἷον σμῆνος ἢ

σφηκιαν ἡμῖν ἐντίκτουσι. διὸ μεῖζον οὐδὲν εὐκολίας καὶ ἀφελείας ἐφόδιον εἰς πραότητα πρὸς οἰκέτας καὶ γυναῖκα καὶ φίλους τῷ δυναμένῳ συμφέρεσθαι τοῖς παροῦσι καὶ μὴ δεομένῳ πολλῶν καὶ περιττῶν. ‘ὁ δ’ οὐτ’ ἄγαν ὅποισιν οὐθ’ ἐφθοῖς ἄγαν οὐθ’ ἦττον οὔτε μᾶλλον οὔτε διὰ μέσου ἡρτυμένοισι χαίρων ὥστ’ ἐπαινέσαι’ (Com. ad. 343), χιόνος δὲ μὴ παρούσης οὐκ ἂν πίων οὐδ’ ἄρτον ἐξ ἀγορᾶς φαγὼν οὐδ’ ὄψου γευσάμενος ἐν λιτοῖς ἢ κεραμεοῖς σκεύεσιν οὐδὲ κοιμηθεὶς ἐπὶ στρωμνῆς μὴ οἰδούσης ὥσπερ θαλάττης διὰ βάθους κεκινημένης, ῥάβδοις δὲ καὶ πληγαῖς τοὺς περὶ τράπεζαν ὑπηρέτας ἐπιταχύνων μετὰ δρόμου καὶ βοῆς καὶ ἰδρώτος ὥσπερ φλεγμαίνοντι καταπλάσματα κομίζοντας, ἀσθενεῖ καὶ φιλαίτιῳ καὶ μεμψιμοίρῳ δουλεύων διαίτη καθάπερ ὑπὸ βηχὸς ἐνδελεχοῦς [ἦ] προσκρουμάτων πολλῶν ἔλαθεν ἐλκώδη καὶ καταρροϊκὴν διάθεσιν περὶ τὸ θυμοειδὲς ἀπεργασάμενος. ἐθιστέον οὖν τὸ σῶμα δι’ εὐτελείας πρὸς εὐκολίαν αὐτάρκες ἑαυτῷ γινόμενον· οἱ γὰρ ὀλίγων δεόμενοι πολλῶν οὐκ ἀποτυγχάνουσι. Καὶ δεινὸν οὐδὲν ἀρξαμένους ἀπὸ τῆς τροφῆς σιωπῇ χρῆσασθαι τοῖς παρατυγχάνουσι, καὶ μὴ πολλὰ χολουμένους καὶ δυσκολαίνοντας ἀτερπέστατον ὄψον ἐμβαλεῖν ἑαυτοῖς καὶ φίλοις τὴν ὀργήν· ‘δόρπου δ’ οὐκ ἂν πως ἀχαρίστερον ἄλλο γένοιτο’ (υ 392), διὰ πρόσκαυσιν ἢ καπνὸν ἢ ἁλῶν ἔνδειαν ἢ ψυχρότερον ἄρτον οἰκετῶν τυπτομένων καὶ λοιδορουμένης γυναικός, Ἀρκεσιλάου δὲ μετὰ ξένων τινῶν ἐστιῶντος τοὺς φίλους παρετέθη τὸ δεῖπνον, ἄρτοι δ’ οὐκ ἦσαν ἀμελησάντων πρίασθαι τῶν παίδων· ἐφ’ ᾧ τίς οὐκ ἂν ἡμῶν διέστησε τοὺς τοίχους κεκραγώς; ὁ δὲ μειδιάσας ‘οἷόν ἐστιν’ ἔφη ‘τὸ συμποτικὸν εἶναι τὸν σοφόν.’ τοῦ δὲ Σωκράτους ἐκ παλαιστρας παραλαβόντος τὸν Εὐθύδημον ἢ Ξανθίππην μετ’ ὀργῆς ἐπιστᾶσα καὶ λοιδορηθεῖσα τέλος ἀνέτρεψε τὴν τράπεζαν, ὁ δ’ Εὐθύδημος ἐξαναστὰς ἀπῆει περίλυπος γενόμενος· καὶ ὁ Σωκράτης ‘παρὰ σοὶ δ’ εἶπεν ‘οὐ πρόην ὄρνις τις εἰσπτᾶσα ταῦτό τοῦτ’ ἐποίησεν, ἡμεῖς δ’ οὐκ ἠγανακτήσαμεν’; δεῖ γὰρ σὺν εὐκολίᾳ καὶ γέλωτι καὶ φιλοφροσύνῃ τοὺς φίλους δέχεσθαι, μὴ τὰς ὀφρῦς συνάγοντας μηδὲ φρίκην καὶ τρόμον ἐμβάλλοντας τοῖς ὑπηρετοῦσιν. ἐθιστέον δὲ καὶ σκεύεσιν εὐκόλως ὁμιλεῖν ἅπασι καὶ μὴ τῷδε μᾶλλον ἢ τῷδε χρῆσθαι· καθάπερ ἔνιοι πολλῶν παρόντων ἐν ἐξελόμενοι κανθάριον, ὡς Μάριον ἱστοροῦσιν, ἢ ῥυτὸν οὐκ ἂν ἐτέρῳ πίοιεν. οὕτω δὲ καὶ πρὸς ληκύθους ἔχουσι καὶ πρὸς στελεγγίδας, ἀγαπῶντες ἐκ πασῶν μίαν, εἴθ’ ὅταν συντριβῇ τι τούτων ἢ ἀπόληται, βαρέως φέρουσι καὶ κολάζουσιν. ἀφεκτέον οὖν τῷ πρὸς ὀργὴν φαύλως ἔχοντι καὶ τῶν σπανίων καὶ περιττῶν, οἷον ἐκπωμάτων καὶ σφραγίδων καὶ λίθων πολυτελῶν· ἐξίστησι γὰρ ἀπολλύμενα μᾶλλον τῶν εὐπορίστων καὶ συνήθων. διὸ καὶ τοῦ Νέρωνος ὀκτάγωνόν τινα σκηνὴν ὑπερφυεὺς κάλλει καὶ πολυτελείᾳ θέαμα κατασκευάσαντος, ‘ἤλεγξας’ ἔφη ὁ Σενέκας ‘πένητα σεαυτόν· ἔαν γὰρ ταύτην ἀπολέσης, ἐτέραν οὐ κτήση τοιαύτην.’ καὶ μέντοι καὶ συνέπεσε τοῦ πλοίου καταδύντος ἀπολέσθαι τὴν σκηνήν· ὁ δὲ Νέρων ἀναμνησθεὶς τοῦ Σενέκα μετριώτερον ἤνεγκεν. ἡ δὲ πρὸς τὰ πράγματ’ εὐκολία καὶ πρὸς οἰκέτας εὐκολον ποιεῖ καὶ πρᾶον, εἰ δὲ πρὸς οἰκέτας, δῆλον ὅτι καὶ πρὸς φίλους καὶ πρὸς ἀρχομένους. ὀρῶμεν δὲ καὶ δούλους νεωνήτους περὶ τοῦ πριαμένου πυνθανομένους, οὐκ εἰ δεισιδαίμων οὐδ’ εἰ φθονερός ἀλλ’ εἰ θυμώδης, καὶ ὅλως σὺν ὀργῇ μηδὲ σωφροσύνῃ ἄνδρας γυναικῶν μηδ’ ἔρωτα γυναικῆς ἀνδρῶν ὑπομένειν δυναμένας μηδὲ συνήθειαν ἀλλήλων φίλους· οὕτως οὔτε γάμος οὔτε φιλία μετ’ ὀργῆς ἀνεκτόν. ἀλλὰ χωρὶς ὀργῆς καὶ μέθη κοῦφόν ἐστιν· ὁ γὰρ τοῦ θεοῦ νάρθηξ ἱκανὸς κολαστῆς τοῦ μεθύντος, ἂν μὴ προσγενόμενος ὁ θυμὸς ὠμωσθῇ καὶ μαινόλην ἀντὶ λυαίου καὶ χορείου ποιήσῃ τὸν ἄκρατον. καὶ τὴν μανίαν αὐτὴν καθ’ αὐτὴν ἢ Ἀντίκυρα θεραπεύει, μιχθεῖσα δ’ ὀργῇ τραγωδίας ποιεῖ καὶ μύθους. Δεῖ δὲ μήτε παίζοντας αὐτῇ διδόναι τόπον (ἔχθραν γὰρ ἐπάγει τῇ φιλοφροσύνῃ) μήτε κοινολογουμένους (φιλονεικίαν γὰρ ἐκ φιλολογίας ἀπεργάζεται) μήτε δικάζοντας (ὑβρίν γὰρ τῇ ἐξουσίᾳ προστίθῃσι) μήτε παιδεύοντας (ἀθυμίαν γὰρ ἐμποιεῖ καὶ μισολογίαν) μήτ’ εὐτυχοῦντας (αὔξει γὰρ τὸν φθόνον) μήτε δυστυχοῦντας· ἀφαιρεῖ γὰρ τὸν

ἔλεον, ὅταν δυσκολαίνωσι καὶ μάχωνται τοῖς συναχθομένοις· ὡς Πρίαμος (Ω 239) ἔρρετε, λωβητῆρες, ἐλεγχέες· οὐ νυ καὶ ὑμῖν οἴκοι ἔστι γόος, ὅτι μ' ἤλθετε κηδήσοντες· ἢ δ' εὐκολία τοῖς μὲν βοηθεῖ τὰ δ' ἐπικοσμεῖ τὰ δὲ συνηδύνει, περιγίνεται δὲ τῇ πραότῃ καὶ θυμοῦ καὶ δυσκολίας ἀπάσης, ὥσπερ Εὐκλείδης τοῦ ἀδελφοῦ πρὸς αὐτὸν ἐκ διαφορᾶς εἰπόντος ἄπολοίμην, εἰ μὴ σε τιμωρησαίμην· ἐγὼ δέ· φήσας ἄπολοίμην, εἰ μὴ σε πείσαιμι· διέτρεψε παραχρῆμα καὶ μετέθηκε. Πολέμων δὲ λοιδοροῦντος αὐτὸν ἀνθρώπου φιλολίθου καὶ περὶ σφραγίδα πολυτελῆ νοσοῦντος ἀπεκρίνατο μὲν οὐδὲν τῶν σφραγιδίων δ' ἐνὶ προσεῖχε τὸν νοῦν καὶ κατεμάνθανεν· ἡσθεῖς οὖν ὁ ἄνθρωπος· μὴ οὕτως· εἶπεν ὦ Πολέμων, ἀλλ' ὑπ' αὐγὰς θεῶ, καὶ πολύ σοι βέλτιον φανεῖται· ὁ δ' Ἀρίστιππος ὀργῆς αὐτῷ πρὸς Αἰσχίνην γενομένης καὶ τινος εἰπόντος ὦ Ἀρίστιππε, ποῦ ὑμῶν ἡ φιλία· καθεύδει· φησὶν ἐγὼ δ' αὐτὴν ἐγερῶ, καὶ τῷ Αἰσχύνῃ προσελθὼν εἶπεν· οὕτως σοι δοκῶ παντάπασιν ἀτυχῆς τις εἶναι καὶ ἀνήκεστος, ὥστε μὴ νοθεσίας τυχεῖν· ὁ δ' Αἰσχίνης· οὐδέν· ἔφη· θαυμαστόν, εἰ πρὸς πάντα μου τῇ φύσει διαφέρων κἀνταῦθα τὸ δέον πρότερος συνεῖδες· καὶ γὰρ κάπρον φριξαύχεν· οὐ μόνον γυνή, παῖς δ' ἄν νεογνὸς χειρὶ προσκνήθων νέᾳ κλίνῃ παλαιστοῦ παντὸς εὐμαρέστερον· (Tr. ad. 383)· ἀλλ' ἡμεῖς ἀγριαίνοντα τιθασεύομεν ζῶα καὶ πραῖνον, λυκιδεῖς καὶ σκύμνους λεόντων ἐν ταῖς ἀγκάλαις περιφέροντες, εἴτα τέκνα καὶ φίλους καὶ συνήθεις ἐκβάλλομεν ὑπ' ὀργῆς, οἰκέταις δὲ καὶ πολίταις τὸν θυμὸν ὥσπερ θηρίον ἐφίμεν, οὐ καλῶς ὑποκοριζόμενοι μισοπονηρίαν, ἀλλ' ὥσπερ, οἶμαι, τῶν ἄλλων παθῶν τῆς ψυχῆς καὶ νοσημάτων τὸ μὲν πρόνοιαν τὸ δ' ἐλευθεριότητα τὸ δ' εὐσέβειαν καλοῦντες οὐδενὸς ἀπαλλαγῆναι δυνάμεθα. Καίτοι, καθάπερ ὁ Ζήνων (fr. 128) ἔλεγε τὸ σπέρμα σύμμιγμα καὶ κέρασμα τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων ὑπάρχειν ἀπεσπασμένον, οὕτως ἔοικε τῶν παθῶν πανσπερμία τις ὁ θυμὸς εἶναι. καὶ γὰρ λύτης ἀπέσπασται καὶ ἡδονῆς καὶ ὕβρεως, καὶ φθόνου μὲν ἔχει τὴν ἐπιχαιρεκακίαν, φόβου δὲ καὶ χείρων ἐστίν· ἀγωνίζεται γὰρ οὐχὶ μὴ παθεῖν αὐτὸς ἀλλὰ παθεῖν κακῶς ἐπιτρίψας ἕτερον· ἐπιθυμίας δ' αὐτῷ τὸ ἀτερπέστατον ἐμπέφυκεν, εἴ γε δὴ τοῦ λυπεῖν ἕτερον ὄρεξις ἐστίν. διὸ τῶν μὲν ἀσώτων ταῖς οἰκίαις προσιόντες αὐλητρίδος ἀκούομεν ἑωθινῆς, καὶ ἑπὶ πηλόν, ὡς τις εἶπεν, οἴνου καὶ σπαράγματα στεφάνων καὶ κραιπαλῶντας ὀρώμεν ἐπὶ θύραις ἀκολουθούσης· τὰ δὲ τῶν πικρῶν ἐκκλύσματα καὶ δυσκόλων ἐν τοῖς προσώποις τῶν οἰκετῶν ὄψει καὶ τοῖς στίγμασι καὶ ταῖς πέδαις· ἅει δ' αἰοδῶν μοῦνος ἐν στέγαις ὀργίλου ἀνδρός· κωκυτὸς ἐμπέπτωκε· (Tr. ad. 387), μαστιγουμένων ἔνδον οἰκονόμων καὶ στρεβλουμένων θεραπαινίδων, ὥστε τοῦ θυμοῦ τὰς λύπας ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ ταῖς ἡδοναῖς οἰκτεῖρειν ὀρώντας. Οὐ μὴν ἀλλ' ὅσοις γε συμβαίνει διὰ μισοπονηρίαν ἀληθῶς ἀλίσκεσθαι πολλάκις ὑπ' ὀργῆς, τὸ ἄγαν ἀφαιρετέον αὐτῆς καὶ τὸ ἄκρατον ἅμα τῇ σφοδρᾷ πίσσει περὶ τῶν συνόντων. αὕτη γὰρ αὔξει μάλιστα τῶν αἰτιῶν τὸν θυμὸν, ὅταν ἢ χρηστὸς ὑποληφθεὶς ἀναφανῇ μοχθηρὸς ἢ φιλεῖν δόξας ἐν διαφορᾷ τινι καὶ μέμψει γένηται. τὸ δ' ἐμὸν ἦθος οἶσθα δήπουθεν ἡλικίαις ῥοπαῖς φέρεται πρὸς εὖνοιαν ἀνθρώπων καὶ πίστιν. ὥσπερ οὖν οἱ κατὰ κενοῦ βαίνοντες, ὅσω μᾶλλον ἐπερείδω τῷ φιλεῖν ἑμαυτόν, ἀμαρτάνω μᾶλλον καὶ σφαλλόμενος ἀνιῶμαι· καὶ τοῦ μὲν φιλεῖν ἀπαρύσαι τὸ ἐμπαθὲς ἄγαν καὶ πρόθυμον οὐκ ἂν ἔτι δυνηθείην, τοῦ δὲ πιστεύειν σφόδρα χρησαίμην ἂν ἴσως χαλινῷ τῇ Πλάτωνος εὐλαβείᾳ· καὶ γὰρ Ἑλίκωνα τὸν μαθηματικὸν οὕτως ἐπαινεῖν φησιν, ὡς φύσει εὐμετάβολον ζῶον (ep. XIII 360d), καὶ τοὺς τεθραμμένους ἐν τῇ πόλει καλῶς δεδιέναι, μὴ ἄνθρωποι καὶ σπέρματα ἀνθρώπων ὄντες ἐκφήνωσί που τῆς φύσεως τὴν ἀσθένειαν (Legg. 853c). ὁ δὲ Σοφοκλῆς λέγων ὅτι (fr. 769) τὰ πλεῖστα φαρῶν αἰσχροῦ φαρᾶσεις βροτῶν· ἄγαν ἔοικεν ἡμῖν ἐπεμβαίνειν καὶ κολοῦειν. οὐ μὴν ἀλλὰ τὸ δύσκολον τοῦτο τῆς κρίσεως καὶ φιλαίτιον εὐκολωτέρους ποιεῖ ταῖς ὀργαῖς· ἐκστατικὸν γὰρ ἐστὶ τὸ ἄφρων καὶ τὸ ἀπροσδόκητον· δεῖ δ', ὡς που καὶ Παναίτιος ἔφη, χρῆσθαι τῷ Ἀναξαγόρου (A 33), καὶ καθάπερ ἐκεῖνος ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ παιδὸς εἶπεν· ἦδεν ὅτι θνητὸν ἐγέννησα, τοῦτο τοῖς παροξύνουσιν ἐκάστοτ'

ἐπιφωνεῖν ἀμαρτήμασιν ἥδιν ὅτι σοφὸν οὐκ ἐπριάμην δοῦλον· ἥδιν ὅτι καὶ τὸν ἄφιλον οὐκ ἐκτησάμην· ἥδιν ὅτι τὴν γυναῖκα γυναῖκ' εἶχον· ἂν δὲ κάκεῖνό τις ἐπιφθεγγόμενος ἀεὶ τὸ τοῦ Πλάτωνος ἥ που ἄρ' ἐγὼ τοιοῦτος; ἔξωθεν εἶσω τὸν λογισμὸν ἀναστρέφῃ καὶ παρεμβάλλῃ ταῖς μέμψεσι τὴν εὐλάβειαν, οὐ πολλῇ χρήσεται μισοπονηρίᾳ πρὸς ἑτέρους πολλῆς ὁρῶν ἑαυτὸν συγγνώμης δεόμενον. νῦν δ' ἕκαστος ἡμῶν ὀργιζόμενος καὶ κολάζων Ἀριστείδου φωνὰς ἐπιφέρει καὶ Κάτωνος 'μὴ κλέπτε· μὴ ψεύδου,' διὰ τί ῥαθυμεῖς; καὶ ὁ δὴ πάντων αἰσχιστόν ἐστιν, ὀργιζομένοις ἐπιτιμῶμεν μετ' ὀργῆς καὶ τὰ διὰ θυμὸν ἡμαρτημένα θυμῷ κολάζομεν, οὐχ ὥσπερ ἰατροὶ 'πικρῷ πικρὰν κλύζουσι φαρμάκῳ χολήν' (Soph. fr. 770), ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιτείνοντες καὶ προσεκταράττοντες. ὅταν οὖν ἐν τούτοις γένωμαι τοῖς ἐπιλογισμοῖς, ἅμα τι πειρώμαι καὶ τοῦ πολυπράγμονος ἀφαιρεῖν. τὸ γὰρ ἐξακριβοῦν ἅπαντα καὶ φωρᾶν καὶ πᾶσαν ἔλκειν εἰς μέσον ἀσχολίαν οἰκέτου καὶ πρᾶξιν φίλου καὶ διατριβὴν υἱοῦ καὶ ψιθυρισμὸν γυναικὸς ὀργὰς φέρει πολλὰς καὶ συνεχεῖς καὶ καθημερινάς, ὧν δυσκολία τρόπου καὶ χαλεπότης τὸ κεφάλαιόν ἐστιν. ὁ μὲν οὖν θεός, ὡς Εὐριπίδης φησί (fr. 974), 'τῶν ἄγαν ἄπτεται, τὰ μικρὰ δ' εἰς τύχην ἀφείξῃ· ἐγὼ δὲ τῇ τύχῃ μὲν οὐδὲν οἶμαι δεῖν ἐπιτρέπειν οὐδὲ παρορᾶν τὸν νοῦν ἔχοντα, πιστεύειν δὲ καὶ χρῆσθαι τὰ μὲν γυναικὶ τὰ δ' οἰκέταις τὰ δὲ φίλοις οἷον ἄρχοντ' ἐπιτρόποις τισὶ καὶ λογισταῖς καὶ διοικηταῖς, αὐτὸν ἐπὶ τῶν κυριωτάτων ὄντα τῷ λογισμῷ καὶ μεγίστων. ὡς γὰρ τὰ λεπτὰ γράμματα τὴν ὄψιν, οὕτω τὰ μικρὰ πράγματα μᾶλλον ἐντείνοντα νύττει καὶ ταραττει τὴν ὀργήν, ἔθος πονηρὸν ἐπὶ τὰ μείζονα λαμβάνουσιν. Ἐπὶ πᾶσι τοίνυν τὸ μὲν τοῦ Ἐμπεδοκλέους μέγα καὶ θεῖον ἡγοῦμην, τὸ 'νηστεῦσαι κακότητος' (B 144), ἐπὶνουν δὲ κακείνας ὡς οὐκ ἀχαρίστους οὐδ' ἀφιλοσόφους ἐν εὐχαΐς ὁμολογίας, ἀφροδισίων ἐνιαυτὸν ἀγνεῦσαι καὶ οἴνου, τιμῶντας ἐγκρατεῖα τὸν θεόν, ἢ ψευδολογίας πάλιν ἀπέχεσθαι χρόνον ὠρισμένον, αὐτοῖς προσέχοντας πῶς ἀληθεύσομεν ἔν τε παιδιᾷ καὶ μετὰ σπουδῆς ἀπάσης· εἶτα ταύταις τὴν ἑμαυτοῦ παρέβαλλον εὐχήν ὡς οὐχ ἥττον θεοφιλῇ καὶ ἱεράν, ἡμέρας πρῶτον ὀλίγας ἀοργήτους οἷον ἀμεθύστους καὶ ἀοίνους διαγαγεῖν, ὥσπερ νηφάλια καὶ μελίσπονδα θύοντα, εἶτα μὴν ἕνα καὶ δύο, καὶ πειρώμενος ἑμαυτοῦ κατὰ μικρὸν οὕτως τῷ χρόνῳ προύβαινον εἰς τὸ πρόσθεν τῆς ἀνεξικακίας, ἐγκρατῶς προσέχων καὶ διαφυλάττων μετ' εὐφημίας ἴλεω καὶ ἀμήνιτον ἑμαυτόν, ἀγνεύοντα καὶ λόγων πονηρῶν καὶ πράξεων ἀτόπων καὶ πάθους ἐφ' ἡδονῇ μικρᾷ καὶ ἀχαρίστῳ ταραχάς τε μεγάλας καὶ μεταμέλειαν αἰσχίστην φέροντος. ὅθεν, οἶμαι, καὶ θεοῦ τι συλλαμβάνοντος, ἐσαφηνίζεν ἢ πεῖρα τὴν κρίσιν ἐκείνην, ὅτι τὸ ἴλεων τοῦτο καὶ πρᾶον καὶ φιλάνθρωπον οὐδενὶ τῶν συνόντων εὐμενές ἐστιν οὕτω καὶ φίλον καὶ ἄλυπον ὡς αὐτοῖς τοῖς ἔχουσιν.